

OBRAZOVANJE BRANITELJA - HRVATSKI GOSPODARSKI IZAZOV I POTENCIJAL ZA 21. STOLJEĆE

Branko Bošnjak

UDK 355.292.3(497.5):37.013.83
37.014.54:330.34

Izlaganje sa stručnog skupa
Primljeno: 20.11.1997.
Prihvaćeno: 16.12.1997.

Rad predstavlja proširenu inačicu radnog materijala za Okrugli stol UHVDR -e RH, na istoimenu temu; svrha mu je potaknuti nove pristupe u rješavanju temeljnih životnih problema u populaciji branitelja (ratnih veterana). Na prvome mjestu ističe se pitanje visoke i dugotrajne nezaposlenosti branitelja (više od 40.000 potkraj 1997.), a slijede pitanja nezadovoljavajuće obrazovne strukture, neprimjerenog zakonskog rješavanja prava na obrazovanje, posebice u sustavu obrazovanja odraslih, neprimjerenih organizacijskih i metodičkih rješenja u obrazovnom procesu koja zanemaruju životnu dob i iskustvo, itd.. Razmatrajući ulogu znanja i obrazovanja u svjetskim relacijama, autor naglašava povezanost razine obrazovanosti stanovništva i gospodarskog rasta i zalaže se za veće državno ulaganje u školovanje ratnih veterana kao, dugoročno gledano, najunosniju investiciju, te za stvaranje društvenog ozračja u kojemu će posebnu vrijednost imati novi odnos prema radu, znanju i obrazovanju. Nova kvaliteta rada, znanja i obrazovanja, potencijalno, najvažniji su ključevi gospodarskog razvitka.

Ključne riječi: obrazovanje odraslih, školovanje, obrazovne potrebe, ratni veterani, Domovinski rat

1. Uvod

Nakon svakog rata, i pobjednička i poražena strana trpe brojne, strahovite i dugoročne posljedice. U prvi plan uvijek dopijeva ono najočiglednije, a to su svekolike ljudske patnje i materijalna destrukcija (uništena gospodarska i prometna infrastruktura, razoreni domovi, crkve, škole, bolnice, muzeji i ostale ustanove i dobra, veliki dio teritorija zagađen minama, streljivom i ratnim otpadom, i sl.). U drugom planu ostaju socio-psihološke, medicinske, kulturološke, edukacijske i ostale posljedice i deficiti. Uzete zajedno, obje skupine ratnih posljedica dugoročno negativno utječu na razvitak gospodarstva i svekolike kvalitete života naroda, obitelji i pojedinaca.

Ljudi ne samo da trpe tijekom rata nego su i dugo poslije rata izloženi snažnim patnjama zbog posljedica, kako primarne traumatizacije (tjelesni i duhovni invalidi), tako i sekundarne (psihosomatski poremećaji zbog pretrpljenih patnji, strahova, gubitaka voljenih osoba i imovine, negativnih emocija, nezaposlenosti, promijenjenoga socijalnog statusa, problema uključivanja u mirnodopski život i sl.). Vlade država koje su bile u ratu

Autor je brigadir HV, doktor pedagogije, zaposlen u Odjelu za provedbu programa MPRI-DTAP u Glavnom stožeru Oružanih snaga Republike Hrvatske. Ravnatelj je Veteranskog dokumentacijsko-referalnog centra. Autor je knjige *Drugo lice škole-Istraživanja razredno-nastavnog ozračja*, Alinea, Zagreb 1997.

suočavaju se s teško rješivim zadaćama, jer osim izgradnje i obnove u ratu porušenoga i uništenoga, nužno je osigurati i izdvajati golemo sredstvo za razvitak mreže institucija, modela i programa za pomoć braniteljima i ratnim stradalnicima. Temeljni problem je u tome što ljudi trebaju učinkovitu pomoć sada i odmah, jer ako ta pomoć izostane, ili nije pravodobna, problemi pojedinaca, njihovih obitelji, ali i društva u cijelosti multipliciraju se i nastaju nove traumatizacije (samoubojstva, razvodi brakova, nasilje u obitelji, nezaposlenost, bolesti ovisnosti, ovisnost o pomoći drugih i sl.), u kojima najviše i najizravnije trpe djeca i obitelj. Stoga je traženje univerzalnog modela nadilaženja ratnih posljedica trajno aktualna zadaća. To posebno vrijedi za države i narode koji ne mogu, zbog različitih razloga, računati na izdašniju međunarodnu financijsku i drugu potporu i moraju se oslanjati jedino na vlastite gospodarske izvore. U takvu slučaju istraživanje mogućih ključeva razvitka nacionalnoga gospodarstva postaje i ostaje *conditio sine qua non* sigurne budućnosti i kvalitetnog ljudskog života, općenito, a branitelja i ratnih stradalnika, posebno. Iskustva iz razvitka SAD-a, Njemačke i Japana nakon Drugoga svjetskog rata nedvojbeno pokazuju da je ulaganje u obrazovanje, posebice u obrazovanje veteranske populacije, jedan od takvih ključeva (Drucker, 1993.).

2. Kratki osvrt na hrvatske probleme

Nakon pobjedonosnog svršetka Domovinskog rata, Republika Hrvatska suočava se s brojnim problemima poput svake države koja je netom izašla iz ratnog stanja. Kad je riječ o Domovinskom ratu i njegovim dugoročnim posljedicama, valja uzeti u obzir i činjenicu da se Republika Hrvatska suočava i s procesima političke, gospodarske i kulturološke tranzicije iz bivše socijalističke zemlje u modernu, demokratsku državu. Tranzicijski problemi dodatno usložavaju problem ratnih posljedica i njihova utjecaja na gospodarstvo i društveni standard. Ilustracije radi, može se ukazati na neke podatke, probleme i procese, koji kao specifični posljedični pratitelji ratnog stanja impliciraju sustavniji pristup rješavanju pitanja međuzavisnosti obrazovne i kvalifikacijske strukture stanovništva i budućega gospodarskog razvitka. Njihovo navođenje ne odražava njihovu hijerarhiju važnosti ili urgentnosti, i prije je u funkciji empirijskog potkrijepljenja teze o nužnosti većeg ulaganja u obrazovanje i stjecanje kompetentnih znanja. Budući da još nemamo pouzdane statističke pokazatelje, jer se *Statistički ljetopis* za 1996. godinu temelji na podacima za 1991. godinu, to je moguće samo ugrubo ukazati na sljedećih nekoliko skupina pokazatelja:

- a) Promijenjena demografska slika stanovništva i obrazovno-kvalifikacijska struktura

Domovinski je rat relativno trajno promijenio demografske zamljovide, pri čemu je bila presudna srpska ideološka floskula o "svim Srbima u jednoj državi". Srpska agresija bila je uzrokom progonstva gotovo 300.000 Hrvata, dok su Srbi, uslijed poraza na bojnopolju, imali približno 150.000 izbjeglica, a prema jugoslavenskim tvrdnjama bilo ih je i više od 200.000 (Krušelj, 1997.). Sukladno Erdutskome i Daytonskom sporazumu, dio ovih ljudi vratit će se na teritorij s kojeg su prognani i izbjegli, premda su ti procesi nužno spori i neigledni. Hrvatski prognanici iz Hrvatske te oni iz Bosne i Hercegovine u posebno su nezavidnu položaju, jer nakon pet do šest godina prisilno provedenih pretežito u hrvatskim većim gradovima i na jadranskoj obali, nije realno

očekivati njihov masovni povratak u oslobođena područja, odnosno u donedavno okupirano hrvatsko Podunavlje. U procese povratka i reintegracije vjerojatno će se uključiti stariji dio prognaničke (povratničke) populacije, dok će mladi ostati u mjestima u kojima se sada nalaze. Zasad nema empirijskih pokazatelja o obrazovnoj i kvalifikacijskoj strukturi ovog dijela stanovništva te ne možemo pouzdano reći du kojoj će mjeri ratne migracije eksplicitno i implicitno utjecati na obrazovni i gospodarski potencijal, kako na područja u koja se prognanici i izbjeglice doseljavaju, tako i na ona na koja se (ne)vraćaju. Takva situacija, osim izravnog aktualnog utjecaja na kvalifikacijsku strukturu i razinu stručne kompetentnosti radne snage i s njima povezanih procesa zapošljavanja i gospodarskog razvitka, utječe i na općeobrazovnu i općekulturnu razinu stanovništva, te s njima povezanu mirnodopsku alokaciju školskih ustanova, učenika i nastavnog osoblja. Za sada nema, ili nam nisu dostupni, čvršći empirijski pokazatelji o utjecaju ovih čimbenika na razvitak nacionalne strategije preobražaja školskog sustava, na svim razinama, od predškolske do visokoškolske.

b) Promjena profesionalnog statusa i njezin utjecaj na obrazovno-kvalifikacijsku strukturu radne snage

Uspostavom samostalne, nezavisne i suverene države promijenjen je profesionalni status većeg broja ljudi, a stručnjaci i kompetentne osobe prelazili su iz jedne gospodarske društvene djelatnosti u drugu. Prema podacima iz *Statističkog ljetopisa* (1996.: 110), tijekom 1995. godine prosječno je u tijelima državne vlasti, tijelima lokalne samouprave, fondovima, udruženjima i organizacijama bilo uposleno više od 86.000 muškaraca i više od 53.000 žena. Pòdemo li od činjenice da nekih od ovih državnih djelatnosti nije bilo prije uspostave samostalne države (npr., vanjski poslovi, vojska, nacionalna sigurnost i sl.), te da je u ove profesije i djelatnosti prešao dio stručnjaka iz drugih profesija i djelatnosti, ostaje velikom nepoznanicom kako će se to dugoročno odraziti na razvitak nacionalnoga gospodarstva, ali i razinu stručne kompetentnosti ljudi u granama i djelatnostima. Budući da su u takve službe otišli visokokvalificirani djelatnici, došlo je do kvalifikacijskog deficita u brojnim gospodarskim i drugim djelatnostima, koji može biti poguban, primjerice, na sveučilištu, zdravstvu, kulturi i sl.

c) Tranzicijski problemi i njihov utjecaj na kvalifikacijsku strukturu radne snage

Zbog epohalne promjene oblika vlasništva, te općega gospodarskog položaja države u svjetskim relacijama, izmijenila se i potreba za bivšom socijalističkom kvalifikacijskom strukturom radne snage. Još nisu jasni trendovi gospodarskog razvitka, a time niti projekcije potrebne kvalifikacijske strukture radne snage. Nadasve je upitno je li postojeća kvalifikacijska struktura hrvatske radne snage primjerena novim potrebama. Uključivanje hrvatskoga gospodarstva na svjetsko tržište pretpostavlja i novu kvalifikacijsku kompetentnost hrvatske radne snage.

d) Problemi braniteljske populacije i projekcija kvalifikacijske strukture radne snage

Budući da je u Domovinskom ratu (od 1990. do 1996. godine) na hrvatskoj strani, izravno u vojnoj odori, sudjelovalo više od 350.000 ljudi (branitelja, veterana),

prilično je vjerojatno da su mnogi od njih pretrpjeli izrazite obrazovne i kulturne deficite. No, također, većina ih je bila izložena snažnim emocionalnim i kognitivnim naporima koji su rezultirali novim životnim iskustvom. Obje te činjenice valja imati na umu pri svakoj raspravi o uključivanju ove populacije u obrazovne procese.

Pretpostavimo li da prosječna braniteljska obitelj broji tri člana, nameće se zaključak da je više od milijun ljudi pretrpjelo ili još trpi neke od posljedica primarne ili sekundarne traumatizacije. Te će činjenice zasigurno utjecati na integracijske procese na putu u mirnodopski život, na obrazovanje za slobodno vrijeme te na kvalitetu života ljudi. Golemi prostori ostali su minirani i za više stotina tisuća ljudi (djece i odraslih) nadalje će život u minskome okruženju biti svakodnevica. Svako ekološko obrazovanje stoga neće moći zaobići ovu problematiku.

Podaci dobiveni na uzorku od 8808 veterana iz centralne evidencije UHVDR-a RH, pokazuju sljedeću vrlo nepovoljnu sliku stanja u braniteljskoj populaciji:

1. prema kvalifikacijskoj strukturi, veliku većinu nezaposlenih hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata čine ljudi s nezavršenom srednjom školom (više od 80 posto);

2. obrazovna struktura branitelja izrazito je nepovoljna (17% ih je s NSS-om, a 65% sa SSS-om);

3. prema starosnoj dobi, tim je ljudima uglavnom između 25 i 45 godina (25 do 30 godina - 18 posto; 30 do 35 godina - 22 posto, 35 do 40 godina - 22 posto; 40 do 45 godina - 20 posto), te su biološki najpotentniji segment hrvatskoga društva;

4. socio-ekonomski status ove populacije mnogo je lošiji od hrvatskog prosjeka (44 posto izjavljuje da im je loš, a 50 posto da im je prosječan), što može biti dodatni motivacijski čimbenik za njihovo dalje školovanje, ali jednako tako i prepreka prouzročena socio-kulturološkim činiteljima;

5. novčana primanja branitelja ispod su hrvatskoga prosjeka (15 posto nema nikakvih primanja; ispod razine prosječnih primanja je 26 posto; u razini prosječnih primanja je 46 posto), što ukazuje na potrebu javne finacijske potpore njihovom obrazovanju.

Moglo bi se naći još desetke sličnih, ili čak i nepovoljnijih pokazatelja. Oni nadasve prevladavaju u braniteljskoj populaciji. Unatoč svim Vladinim sredstvima i mjerama, te zakonskoj regulativi, država zbog različitih razloga nije mogla zadovoljiti sve potrebe veteranske populacije i žrtava rata. Socijalna skrb je dosad uglavnom bila usredotočena na pružanje izravne materijalne i finacijske pomoći, a vrlo malo na osposobljavanje ove populacije za samostalno rješavanje životnih problema. Opseg i struktura ukupnih potreba za radnicima svakako su važni pokazatelji politike zapošljavanja, ali u sklopu toga bitno je proučiti i strukturu navedenih potreba za radnicima prema stupnju stručne spreme. Usporedbom tih pokazatelja, može se na nacionalnoj razini manje-više precizno utvrditi strukturu potreba za radnicima iz redova braniteljske populacije. U službenoj analizi strukture prognoziranih potreba za radnicima prema stručnoj spremi Središnje službe Hrvatskog zavoda za zapošljavanje ukazuje se na to da je u 1997. godini, kao i u godini prije, najviše prognoziranih potreba iskazano za "radnicima KV i VKV (11.927 ili 35,1 posto od ukupnih potreba) i radnicima PKV i NSS skupine zanimanja (10.469 ili 30,8%). Te dvije kvalifikacijske skupine radnika čine gotovo dvije trećine ukupnih godišnjih potreba za radnicima (65,9%). Kudikamo je manja potreba iskazana za radnicima visoke stručne spreme (3933 ili 11,6%), zatim za radnicima srednje stručne spreme (3508 ili 10,3%) i za nekvalificiranim radnicima (819 ili 8,3%). Promatramo li, dakle,

odnos stručnih i nestručnih radnika u ukupnim prognoziranim potrebama, konstatiramo da su na tržištu rada naše zemlje mnogo potrebni stručni radnici (60,9%) od nestručnih (39,1%)“ (*Analiza rezultata*, 1997.:3).

Takvo stanje na tržištu radne snage rezultirat će paradoksalnom situacijom kad je riječ o obrazovnim potrebama i obrazovnim aspiracijama branitelja, s jedne strane, i proklamiranim političkim i zakonskim rješenjima, s druge. Braniteljski obrazovni interesi usmjereni su na bliskoročna rješenja i u izravnoj su funkciji bilo kakvog zapošljavanja, ako već nije moguće osposobljavanje i zapošljavanje za konkretno radno mjesto. Državna bi politika ipak trebala osigurati braniteljima školovanje prema vlastitu izboru radi stjecanja visoke stručne spreme, a time i profesionalne mobilnosti i društvene promocije.

No, kako to izgleda u praksi? Zakonska regulativa omogućila je braniteljima školovanje na višim i visokim učilištima. Međutim, dio branitelja, zbog životne dobi, nedostatnoga prethodnog obrazovanja i neriješenog finaciranja, nije zainteresiran za taj oblik školovanja. Branitelje najviše zanimaju različite stručne prekvalifikacije koje će im omogućiti brže zapošljavanje. Sve to ukazuje na činjenicu da zapravo nisu poznate obrazovne potrebe braniteljske populacije, ne zna se razina njihovih obrazovnih aspiracija niti se brine o razvoju njihovih obrazovnih interesa i motivacije za obrazovanje. Jednako tako, sve izraženiji postaju problemi branitelja koji su od države dobili poljoprivredno zemljište, kredite za poljoprivrednu i drugu mehanizaciju ili kredite za samozapošljavanje, a koji zbog nedovoljne ili neadekvatne stručnosti i kompetentnosti ne mogu uspješno poslovati. Te skupine branitelja nužno je dodatno osposobljavati za djelatnosti za koje su kreditirani. Također, valjalo bi preispitati stajalište prema kojemu je dodjela kredita automatski jamstvo da branitelj postane uspješnim poduzetnikom. Posebno su poglavlje pitanja razine osposobljenosti za sudjelovanje u demokratskim procesima, osposobljenosti za slobodno vrijeme i organizaciju kvalitetnoga privatnog života. O tim se područjima ljudske kompetentnosti još i ne razmišlja, a kamoli da ih se finacira.

3. Perspektive obrazovanja kao ključa gospodarskog razvitka

Pojam "obrazovanje - ključ gospodarskog razvitka" u suvremenu je terminologiju ušao nakon Pete međunarodne konferencije UNESCO-a o obrazovanju odraslih, održane u Hamburgu od 14. do 18. srpnja 1997. godine, pod znakovitim naslovom: "Obrazovanje odraslih - ključ za 21. stoljeće". Prema zaključcima s Konferencije, izazovi s kojima se susrećemo na ulasku u dvadeset i prvo stoljeće pretpostavljaju stvaranje društvenoga ozračja u kojemu će se obrazovanje odraslih pretvoriti u "radost, sredstvo, pravo i zajedničku odgovornost" (*Deklaracija*, 1997.: 5.).

Stoljeće koje je pred nama, prema mišljenju brojnih sociologa i futurologa, donosi znakovite društvene promjene koje će, u vremenu Interneta, optičkih kablova i satelitske komunikacije, biti globalnih, svjetskih razmjera i neće mimoći nijednu zemlju. Te bismo promjene mogli odrediti prelaskom u postkapitalističko društvo, ili, kako ga još zovu, društvo znanja (Drucker, 1993.). Osnovni ekonomski resurs toga novoga društva, ili, kazano riječnikom ekonomista, "sredstvo proizvodnje" neće biti ni kapital, ni prirodni izvori, nego znanje, a vodeća društvena skupina bit će menadžeri i intelektualci koji će ili posjedovati specifično znanje, ili će znati kako ga učiniti djelotvornijim.

U bliskoj budućnosti steći će se dublji uvid u trajni čovjekov razvoj i potrebu obrazovanja tijekom cijelog život. Riječju, to je najvažnija točka "Dnevnog reda za budućnost". U prvi plan izbit će kvaliteta svekolikog: znanja, rada, proizvoda, postupaka, odnosa. Razvoj u 21. stoljeću neće se temeljiti na sirovinama, jer će njih biti sve manje i bit će sve nekvalitetnije. Da bi se proizveli kvalitetniji proizvodi, trebat će i mnogo više znanja, na višoj razini. Sve veće potrebe svjetskoga društva, koje će se zadovoljavati samo velikim tehničkim napretkom i osuvremenjivanjem svih djelatnosti, prisilit će nas na veću skrb o obrazovanju za potrebe gospodarstva.

Osposobljeni ljudi s visokom razinom stručnih znanja glavni su uvjet za povećanje gospodarske učinkovitosti. Danas su sve potrebni poduzetni gospodarski stručnjaci sposobni razvijati, prenositi i upravljati novim tehnologijama. Zbog toga je nužno osvijestiti potrebu obveznog školovanja i profesionalnog osposobljavanja. Obrazovanje će postati bitnom sastavnicom redovnih radnih zadaća, jer već danas postoji UNESCO-ov prijedlog "o jednom satu dnevno posvećenom obrazovanju". Suvremeni europski i svjetski činitelji suglasni su glede uloge i razvitka obrazovanja, posebice u vezi s obrazovanjem odraslih. Svi materijali UNESCO-a i Europskoga vijeća u posljednje tri godine ističu važnost "obrazovanja kao ključa gospodarskog razvitka za 21. stoljeće", potiču projekte "društva koja uče", "gradova koji uče" i sl. Europska zajednica planira svoje nezaposlene uključiti u obrazovanje. Istovjetni trendovi zamjetni su i u SAD-u, a američki predsjednik postavlja naciji zahtjev da američki obrazovni sustav bude najbolji na svijetu kako bi SAD i dalje ostao vodećom i jedinom svjetskom velesilom. Ista ili vrlo slična nastojanja mogu se zapaziti i u azijskim zemljama.

Učenje odraslih je, dakle, presudno za ulazak u dvadeset i prvo stoljeće. U već navodenoj UNESCO-voj *Deklaraciji* ističe se da obrazovanje odraslih "oslobađa energiju i kreativnost ljudi. Ono je i rezultat aktivnog upražnjavanja građanskih prava i pretpostavka potpunog sudjelovanja u društvenim događanjima. To je sila - moćna sila - koja omogućava napredak, razvitak demokracije i pravednosti, te nastanak svijeta u kojemu dijalog i kultura mira zamjenjuju nasilje, sukobe i rat. Ukratko, učenje odraslih je nužno u nastojanjima da se izgradi bolja i ispunjenija budućnost čovječanstva" (*Deklaracija*, 1997.:2.). U raspravi o važnosti razvoja obrazovanja odraslih treba ukazati i na često neopravdano zanemaren problem. Naime, "budući da školsko učenje i školske diplome sve više kontroliraju pristup poslovima, sredstvima za život i karijerama u društvu znanja, svi članovi društva moraju biti pismeni, što ne znači samo da znaju 'čitati, pisati i računati!' Pismenost danas podrazumijeva i ovladanost osnovnim kompjutorskim vještinama. Ona uključuje dobro razumijevanje tehnologije, njezinih dimenzija, karakteristika, ritma - što je danas gotovo posve odsutno u svim zemljama" (Drucker, 1992b.:206-207).

Na probleme pismenosti odraslih ukazalo je i prvo međunarodno komparativno istraživanje pismenosti odraslih, provedeno 1994. godine na uzorku ispitanika iz sedam država (Kanade, SAD-a, Švedske, Nizozemske, Njemačke i Poljske; Emeršič, 1997.). U tom istraživanju pismenost je definirana kao sposobnost uporabe pismenih informacija na različitim područjima života (obitelj, radno mjesto, šira zajednica). Između brojnih zaključaka ovog istraživanja, osobito nam se čine važnima oni koji pokazuju da se pojam nepismenosti odnosi na društvo u cijelosti, a ne samo na marginalizirane društvene skupine, te oni koji ukazuju na tijesnu povezanosti između ekonomske uspješnosti pojedinca i i razine njegovog pismenosti (Murray, 1995.).

Pred nama je revolucija uma za koju je opravdano pretpostaviti da će izbrisati granice između obrazovanja i rada. I to će vrijediti za sve: za radnike u gospodarstvu i društvenim djelatnostima, stručnjake na najvišim razinama prakse, znanstvenike i izumitelje. Obrazovni sustav mora razvijati stvaralačko poduzetništvo, koje će biti važno i za rješavanje problema nezaposlenosti, pri čemu ponajprije imamo na umu samozapošljavanje. No, kao što ističe Drucker (1992a.:244): "U poduzetničkim društvima pojedinci su pred golemim izazovom, izazovom koji treba iskoristiti kao povoljnu priliku: potrebom za neprekidnim učenjem i utvrđivanjem znanja."

Ovdje valja ukazati na još jedan važni detalj. Hrvatskim marljivim ljudima konkurencija su jednako tako marljivi, ili još marljiviji ljudi, prije svega stanovnici Azije. U azijskim državama ljudi su spremni stručno i disciplinirano raditi i za četvrtinu naših primanja. U konkurenciji s takvim gospodarstvima Hrvatska se mora žurno usmjeriti u proizvodnju u kojoj će znanje biti temeljni ulog. S prosječnim i ispodprosječnim znanjima teško ćemo izdržati trku na svjetskom tržištu. Ulaganja u obrazovanje i osposobljavanje strateške su investicije, zato se ona u Hrvatskoj moraju značajno povećati. Pri tome se ne misli samo na državna proračunska sredstva nego nadasve na daleko veća sredstva koja moraju osigurati poslodavci.

U uvjetima izuzetno brzih promjena radnih postupaka, škola više ne može obrazovati i osposobljavati ljude za stalna zanimanja, jer će mnoga zanimanja izumrijeti za nekoliko godina, a pojaviti će se nova. Istodobno moramo biti svjesni da odgoj i obrazovanje nisu samo sredstva razvitka nego njegov bitni sastavni dio, te sve više temeljni životni cilj, kako za čovjeka današnjice, tako i za buduće naraštaje.

4. Umjesto zaključka ili kako razvijati obrazovanje branitelja?

Slijedom predočenih postavki i parcijalnih pokazatelja, logično se nameće pitanje: Kako danas i u nas utemeljiti pristup obrazovanju branitelja kako bi ono moglo biti u funkciji gospodarskog, ali i njihova osobnog, razvitka? Prije navođenja konkretnih pokazatelja, korisno je ukazati na inozemna iskustva. Već citirani Peter F. Drucker, jedan od vodećih svjetskih teoretičara modernog menadžmenta, nedavno je napisao kako će budući povjesničari kao najznačajniji događaj 20. stoljeća označiti donošenje Zakona o pravima veterana iz Drugoga svjetskog rata koji je američki Senat izglasao 1944. godine, a američkim je ratnim veteranima, među ostalim, osigurao školovanje sukladno njihovoj želji (Drucker, 1993.). Prema Druckeru, upravo je taj Zakon signalizirao početak prelaska u postkapitalističko društvo, budući da je, uza svoju pozitivnu ulogu u prilagodbi veterana na civilni život i njihovu integraciju u ekonomske tijekove, poslužio i kao sredstvo preko kojega se širok sloj ljudi u vrlo kratkom roku uspeo za jednu do nekoliko stepenica više na društvenoj ljestvici. Milijuni veterana koji su prije rata bili radnici s "plavim ovratnicima" zahvaljujući ovom Zakonu postali su pripadnici bolje stojećega srednjeg sloja, što je uvelike pridonijelo budućem društvenom i ekonomskom razvitku SAD-a.

Hrvatska bi već danas morali slijediti primjer SAD-a. Na osnovi što kvalitetnijega i cjelovitijega obrazovanja svojih branitelja možemo osigurati uvjete za njihovu integraciju u predstojeće globalne društvene trendove. Uz opći društveni doprinos, koji će se očitovati u propulziji nižih u više društvene slojeve, stjecanje visoke razine stručne kompetentnosti tim će ljudima osigurati i širu profesionalnu mobilnost i egzistenciju. Sustavni pristup školovanju, obrazovanju i stjecanju znanja za sve

kategorije branitelja, a posebice one koji su u statusu hrvatskih ratnih vojnih invalida, smanjio bi i pritiske na fondove socijalne skrbi.

U operacionalizaciji tih zahtjeva valja hitno riješiti pitanja osiguranja prava iz zakona i podzakonskih akata koji braniteljima osiguravaju minimalne uvjete za obrazovanje u funkciji izravnog zapošljavanja, a potom organizirati obrazovanje u funkciji osiguranja povrata državnih investicija (kredita, dodijeljenje zemlje, koncesija i sl.).

Srednjoročno gledano, ali pritom imajući na umu razdoblje koje ne bi smjelo biti dulje od dvije godine, potrebno je donijeti posebni zakon o pravima branitelja na obrazovanje sukladno osobnim željama i potrebama, sa stabilnim i zajamčenim izvorima financiranja. Dugoročno pak treba razmišljati o obrazovanju za treću životnu dob, odnosno o "obrazovanju kao drugoj životnoj šansi". Samo će na taj način i hrvatski branitelji, kao najugroženiji dio hrvatske populacije, moći djelatno pridonijeti vrlo poticajnom stajalištu što ga je nedavno iznio predsjednik Hrvatskoga državnog sabora, akademik Vlatko Pavlečić, kad je kazao: "Najveći adut Hrvatske jest obrazovanost svih slojeva društva" (Dmitrović, 1997.:1). Nije pretjerano reći da oni koji su Domovinu u ratu branili oružjem u ruci sada, u miru, imaju pravo graditi je i svojim znanjem razvijati. Također nije pretjerano ustvrditi da naš zadatak nije dokraja obavljen sve dok ijedan hrvatski branitelj ne bude u prilici okušati se u obrazovanju i učenju.

LITERATURA

- *** (1996.) "Prema društvu koje uči - Poučavanje i učenje Bijeli dokument o obrazovanju." Prev. Ivan Čehok. Zagreb: Educa.
- *** (1997.) *Analiza rezultata istraživanja potreba za radnicima i viškovima u 1997.godini i manjka radnika u 1996. godini*, (Interni materijal). Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje, Središnja služba.
- *** (1977.) *Deklaracija Pete međunarodne konferencije o obrazovanju odraslih*, (Interni materijal). Hamburg: UNESCO.
- Bošnjak, B., Vukušić, H. (1997.) "Obrazovanje hrvatskih branitelja-gospodarski izazov i potencijal za 21. stoljeće". Radni materijal. Zagreb: UHVDR RH.
- Dmitrović, N. (1997.) "Pavlečić: Najveći adut Hrvatske je obrazovanost svih slojeva društva", *Vjesnik*, Zagreb, 23.11. str. 1-2.
- Drucker, P. F.
- (1992a.) *Inovacije i poduzetništvo*. Zagreb: Globus.
- (1992b.) *Nova zbilja*. Zagreb: Novi Liber.
- (1993.) *Post-capitalist Society*, Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Emeršič, B. (1997.) "Sodelovanje Slovenije v mednarodni raziskavi pismenosti odraslih", *Vzgoja in izobraževanje*, Ljubljana, 6, 34-38.
- Murray, T.S.(1995.), "International Adult Literacy Survey: Insights and Prospects", u: *Literacy, Economy and Society*. Pariz: OECD-Statistics Canada.

EDUCATION OF DEFENDERS - CROATIAN ECONOMIC CHALLENGE AND POTENTIAL FOR 21-st CENTURY

Branko Bošnjak

Summary

The study represents the extended version of the draft paper prepared for the round table under the same title organized by the Association of the Croatian War Veterans of Republic of Croatia, purpose of which was to encourage new approaches to solve basic problems of living for the defender's population (war veterans). Among those, the issue of defenders' high and long-lasting unemployment rate (more than 40 000 by the end of 1997) stands out, followed by the unsatisfactory educational structure of defenders and inadequate legal provisions of the right on education, specially in adult education system, and inadequate organizational and methodological solutions in educational process which disregard the age and experience, etc. Considering the role of knowledge and education world wide the author emphasizes the connection between the level of education among the population and economic growth, and advocates the larger state investments in war veterans schooling as a long-term most profitable investment and the creation of the new atmosphere in the society where the new approach to work, knowledge and education would have a special value. New quality of work, knowledge and education are potentially the most important keys for the economic development.

key words: adult education, schooling, educational needs, war veterans, the Croatian Patriotic War